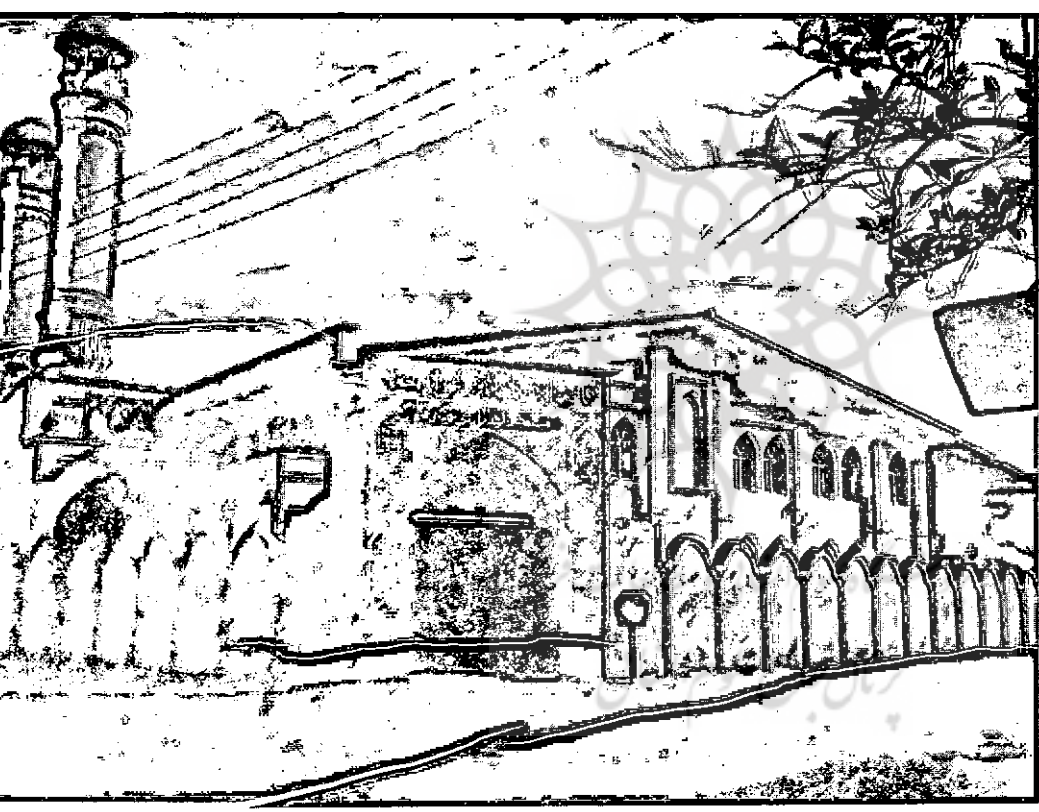

شرایط تداوم موقوفات در موقعیت بحران جامعه شهری ایران

بررسی دو عنصر مهم شهری:
مسجد حاج علی کوچک و تکیه مشائتی (شهرستان آمل)

دکتر شهرام بیوسفی فر - محصله یدالله بیور

مسجد هدایت (مسجد حاج علی کوچک آمل)

مسجد حاج علی کوچک است که از عناصر شاخص شاهاندهشت محله می باشد و از آن به عنوان مسجد جامع حاج علی کوچک نام می برند. این مسجد موقوفاتی داشته است که در این جا نام برده می شود. با توجه به اینکه دارای موقوفات بوده، امروزه هیچ اثری از این مسجد نیست و به طور کامل تخریب شده است.

عناصر مذهبی یکی از مؤثرترین عوامل در ساخت اجتماعی، اقتصادی و کالبدی شهرهای ایران بوده و هست. از این روی در این مقاله سعی بر آن است تا با معرفی مهمترین عناصر مذهبی شهر آمل که در محله بازار آن قرار دارد جایگاه این عناصر را در رشد و توسعه شهری نشان دهیم. یکی از این عناصر مذهبی مسجد می باشد که مهمترین عنصر تشکیل دهنده شهرهاست. از جمله این مساجد مسجد حاج علی کوچک است که از عناصر شاخص شاهاندهشت محله می باشد و از آن به عنوان مسجد جامع حاج علی کوچک نام می برند. این مسجد موقوفاتی داشته است که در این جا نام برده می شود. با توجه به اینکه دارای موقوفات بوده، امروزه هیچ اثری از این مسجد نیست و به طور کامل تخریب شده است. از دیگر عناصر مذهبی این شهر تکیه و حسینیه می باشد که هر وحدت شهری نقش مهمی داشته و دارد. از جمله این تکایا تکیه مشائتی است که در میدانچه مشائتی در مرکز مشائتی محله قرار دارد و امروزه آن را به نام تکیه ابوصالح المهدی مشائتی ها می شناسند و موقوفات بسیاری دارد. بر اساس وفتنامه به دست آمده از لحاظ کالبدی این تکیه حوضچه ای داشته، که امروزه به طور کامل تخریب شده است.

پیشینه شهر آمل

بر اساس اشارات تاریخی، شهر آمل در دوره ساسانیان مرکز طبرستان بود. دمرگان از آثار باستانی بر دیواره مسیر قدیمی رودخانه هرلز و رالینو از پیدایش آجرهایی بر اثر ۴۰×۴۰×۱/۵ سانتی متری یاد می‌کند که به نام آجرهای گبری معروف بودند. این آجرها نمونه آجرهایی است که در قلعه ساسانی تورنگ تپه در گرگان به دست آمده است (کیانی، بیتا، ج ۴: ۹۶). ساخت و سازمان فضایی شهر آمل در دوره ساسانی، شامل ارگ، نارستان، بازار، برج و بارو، دروازه شهر و سواد بود. و به نظر می‌رسد الگوی ساخت و سازمان فضایی شهر آمل در دوره بعد از اسلام نیز تلاطم یافت و البته از تغییراتی چند برخوردار شد. مسجد جامع به ساخت شهر افزوده شد و به دلیل رشد گسترش فعالیت‌های اقتصادی و نیز رشد جمعیت از گسترش کالبدی بیشتر از گذشته برخوردار شد. مقیاس شهر به لحاظ گسترش فعالیت‌هایی در بخش ریحی نیز وسیع‌تر از گذشته می‌شود. بر این اساس سابقه شکل‌گیری و عملکرد بازار به دوره ساسانی بر می‌گردد و بازار از ارکان اصلی شهر به شمار می‌رود.

تکیه مشائی

تکیه از عناصر مذهبی شهر آمل تکیه و حسینیه می‌باشند که در وحدت شهری نقش مهمی داشته و دارد. از جمله این تکایا تکیه مشائی است که در میدانچه مشائی در مرکز مشائی محله قرار دارد و امروزه آن را به نام تکیه ابو صالح المهدی مشائی‌ها می‌شناسند و موقوفات بسیاری دارد. بر اساس و قفنامه به دست آمده از لحاظ کالبدی این تکیه حوضچه‌ای داشته، که امروزه به طور کامل تخریب شده است

۱. پیدایش شهر

این سفندیار در مورد بنیاد شهر آمل چنین گویند: «... مهندستان بنیادند و بنیاد شهر بدین موضع که «اسیانه‌سرای» می‌گویند فرو نهادند و اول آن جایگاه را «سایه» گفتند... چون شهر را بنیاد نهادند باروی حصار از خشت پخته کردند چنانکه سه سوار همبر برفتندی و خندقی ژرف گرداگرد شهر بردند عمق سی و سه ارش به ارش مساحان و عرض یک تیر پرتاب و قهر یک بدست و چهار در بر این حصار نهادند: باب جرجان، باب گیلان، باب الجبل، باب البحر خواندندی و مساحت زمین چهارصد گری زمین بود...» (ابن اسفندیار، ۱۴۶۶: ۷۱).

ظهیرالدین نیز در تاریخ خود می‌نویسد: «... چون سید کمال‌الدین را حق تعالی نصرت و فرحت کرامت فرمود... آمل و ساری چار انداخت و مردم بسیار جمع گشتند و بنیاد خندق فرمود کردن و خندق عظیم در طول و عرض و عمق در زمان اندک حفر کردند و بر سر آن از خشت پخته و ساروج و گل برچها و دیوارها ساختند و در درون قلعه کوشک و خانه و عمارت عالیله بنیاد نهادند و حمام و سایر عمارات ضروریه فرمود ساختند و چاه آب فرمود تا حفر کردند و در بیرون قلعه بنیاد شهر و بازار و حمام و مسجد طرح انداختند...» (مرعشی، ۱۴۶۴: ۴۷۸-۴۷۹).

۲. موقعیت اقتصادی شهر در منابع جغرافیایی

در حدود العالم آمده است: «شهری است عظیم و قصبه طبرستانست و او را شهرستانیست با خندق بی‌باره و از گرد ریض وی است و مستقر ملوک طبرستانست و جای بازرگانان است و خواسته بسیار است و اندر وی علما بسیاریند بهر علمی و آب‌های روان است سخت بسیار و از وی جامه کتان و دستار خیش و فرش‌های طبری و حصیر طبری و چوب شمشاد خیزد کی به همه جهان جایی دیگر نبود و از وی ترنج و نارنج خیزد و گلیم سپیدبوش و گلیم دیلمی زربافت و دستارچه زربافت گوناگون و کیمخته خیزد و از وی آلات‌ها چوبین خیزد چون کفچه و شانه و شانه نیام و ترازوخانه و کاسه و طبق و طیفوری و آنچه بدین ماند» (حدود العالم من المشرق السی المغرب، ۱۳۶۲: ۱۴۵-۱۴۶). و این حوقل آن را از قزوین بزرگتر می‌داند که دارای بناها و عمارات در هم آمیخته و از نواحی دیگر قدیمی‌تر و بزرگسال‌تر است (ابن حوقل، بی‌تا: ۱۲۳).

در نیمه قرن چهارم قمری جهانی در مورد شهر آمل چنین گزارش می‌دهد که آمل بزرگ‌ترین شهر طبرستان است و «جای نشست پادشاهان است» و «با نعمت بسیار و آب‌های بسیار و میوه‌های کوهی و دشتی بی‌حساب. بناهای ایشان از چوب و خشت و نی و بوریا و باران آنجا مدام می‌بارد و بام‌های ایشان بر شکل کوهان شتر به جهت مداومت باران. بیشتر ابریشم که به همه آفاق می‌برند از طبرستان است. و بدانجا چوبی است که از آن ظرایف و خرادها می‌تراشند و به همه دنیا می‌برند. بیشتر طعام ایشان نان برنج است و ماهی فراوان باشد و سیر بسیار خورند. نارنج و ترنج و ریاحین را حساب نیست از بسیاری و نیکویی و چهار پایان فراوان و نعمت‌های بی‌قیاس. اما از مجاورت دریا هوای ایشان عفوئی دارد...» (جهانی، ۱۳۶۸: ۱۴۸).

و از همه طبرستان ابریشم خیزد خاصه به آمل (اصطخری، ۱۳۴۷: ۷۲). چنان که در دوره بعد از اسلام آمل یکی از مراکز مهم تولید ابریشم بود. پارچه‌های مخمل و پشم در آنجا بافته می‌شد و دیگر صنایع دستی در آنجا رواج داشت و ظروف و بشقاب‌های چوبی هم در آنجا تولید می‌شد (بارتولد، ۱۳۷۵: ۳۹). به گونه‌ای که منابع ایتالیایی قرون سیزدهم میلادی ابریشم آمل را یکی از انواع ابریشم خام صادر شده از ایران می‌داند که برای کارگاه‌های بافندگی شهرهای ایتالیا مشخص کرده‌اند (بطروشفسکی، ۱۳۶۶: ۳۰).

در نزهة القلوب، آمل این گونه آمده است: «آمل از اقلیم چهارم باشد طولش از جزایر خالدات فزک و عرض آن از خط استوا اول طهمورت ساخت، شهری بزرگ است و هوایش به گرمی مایل و مجموع میوه‌های سردسیری و گرمسیری از لوز و جوز و انگور و خرما و نارنج و ترنج و لیمو و مرکب غیره فراوان باشد و مشمومات به غایت خوب و فراوان چنانچه اگر شهر بند شود هیچ چیز از بیرون احتیاج نباشد» (مستوفی، بی‌تا: ۱۶۰).

۳. موقعیت اقتصادی شهر در سفرنامه‌ها

ملگونف نیز در سفرنامه خود اهالی آمل را بازرگانانی می‌داند که چیت‌ها و جانمازها ممتازی با خود به این سو و آن سو می‌بردند (ملگونف، ۱۳۶۴: ۱۲۵).

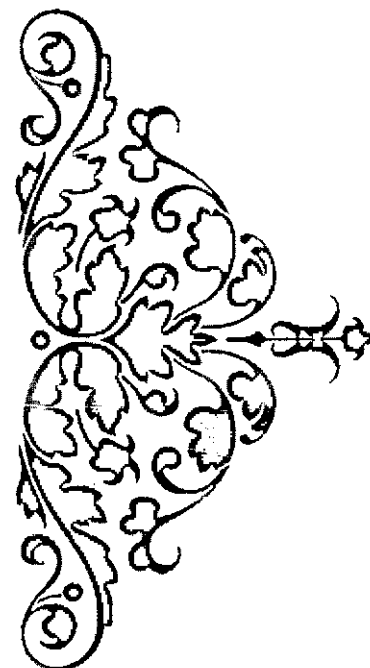
در ۱۳۲۶ ق رابینو آمل را دارای دو هزار خانه، نه برزن و چهارصد باب دکان می‌داند که در عرض نود سال جمعیت آن بیست و دو بار کاهش می‌یابد. با آنکه بر اثر وقوع زمین لرزه و طغیان‌های مکرر رود هراز به آمل آسیب‌های فراوانی وارد شد. رابینو گواه است که هنوز این شهر یکی از آبادترین شهرهای مازندران است و هنوز به داشتن چهار دروازه بر خود می‌بالد (سمیدیان، ۱۳۷۹: ۷۳).

با توجه به اینکه قرن سوم، چهارم و پنجم قرن احوای سبک قدیمی ایران در معماری، زرگری، قالی‌بافی و کوزه‌گری می‌باشد کارگاه‌های مهم کوزه‌گری ایران در شهرهای آمل و ری مشغول به کار بوده‌اند. (بهنام، ۱۳۴۶: ۳۰).

شهر آمل در ۱۲۶۰ ق در شرایط مطلوبی قرار نداشت. هولمز تصویر ناگوار زیر را از شهر به دست می‌دهد: «آمل اکنون شهری است به غایت ویران که از هر سویش در و دیوار شکسته به چشم می‌خورد. خانه‌ها اکثراً از آجر ساخته شده اما در بسیاری نقاط این آجرها فرو ریخته و به شکل تل‌هایی از زباله درآمده است. معابر شهر بسیار کثیف است و پای عابر تا زانو در گل و لای فرو می‌رود» (ستوده، ۱۳۶۶، ج ۴، ب: ۱۸).

۴. موقعیت اجتماعی و جغرافیایی شهر در منابع تاریخی

بیهقی نیز در مورد این شهر می‌نویسد: «... پیش از تعبیه لشکر در شهر رفته بودم سخت نیکو شهری دیدم همه دکان‌ها درگشاده و مردم شادکام...» (بیهقی، ۱۳۷۸، ۲: ۶۷۹).

در دوره قاجاریه اعتمادالسلطنه در باب محصولات تولیدی آمل گزارش می‌دهد که در آنجا «سجاده و فرش‌های بزرگ بسیار ممتاز» می‌یافتند و «هیچ حاجتی به هیچ بلدی ندارد» (اعتمادالسلطنه، ۱۳۶۷، ج ۱: ۱۷). در آن دوره، آمل معدن آهن بسیار خوبی داشته است. وی اشاره می‌کند که «شهر آمل بسیار مستعد است و با اندک توجه و خرجی می‌توان آن را به بهترین شهر ایران تبدیل کرد» به ویژه پس از احداث «راه تازه» ای که به دستور ناصرالدین شاه ساخته شده، نوید آینده‌ای بهتر برای اقتصاد این شهر داشت (همان: ۲۰).

بافت مرکزی شهر آمل

بررسی ساختاری شهرهای کهن ایران به ویژه آمل در موارد متعدد حاکی از وجود نظامی استوار در سازمان فضایی و عملکردی این شهرهاست و استخوان‌بندی مشخص از عناصر و عملکردهای اصلی شهری مانند بازار، مسجد جامع، ارگ حکومتی، محلات مسکونی، فضاهای شهری (میدان و مراکز محلات) و... داشته است. این عناصر و فضاهای شهری با وحدت و انسجام خود در شکل‌دهی به مجتمع‌های زیستی نقش اساسی داشته است.

مهمترین عوامل درونی شکل‌یافت تاریخی آمل، بازار آن است که با در برداشتن عناصر کالبدی باارزش در درون خود از ارکان و هسته‌های اولیه تشکیل‌دهنده شهر است که در مواردی دچار رشد شتابزده و نوسازی غیرمنطقی شده است اما همواره از نظر عملکرد هیچ‌گاه پویایی خود را از دست نداده و همستگی خود را با محلات مسکونی مجاور به عنوان یک عامل مهم ارتباطی در تسلسل و انسجام فضاهای شهری به میزان قابل توجهی حفظ کرده است. بازار در هسته قدیمی شهر آمل به مانند دیگر شهرهای ایران تنها به فعالیت اقتصادی اختصاص نداشته، بلکه اصلی‌ترین مسیر ارتباطی و خدماتی شهر کهن و ستون فقرات آن به شمار می‌آید.

موقعیت شهر آمل به گونه‌ای است که بسیاری از عناصر کالبدی شهری و یا به عبارتی خصوصیات فضایی و کالبدی مورد نیاز آن، در محله بازار آن جای گرفته است به گونه‌ای که عناصری چون مسجد جامع، تکایا (تکیه مشائی محله و تکیه هاشمی، تکیه آملی)، مسجد آقاعباس، مسجد یا تکیه امیری، مسجد حاج علی کوچک (سابق)، مسجد امام حسن عسگری، حمام و بعضی از فعالیت‌های اداری به همراه واحدهای تجاری در کنار راسته اصلی بازار تشکیل یافته‌اند (مشاور رهرو، ۱۳۸۵: ۸۶).

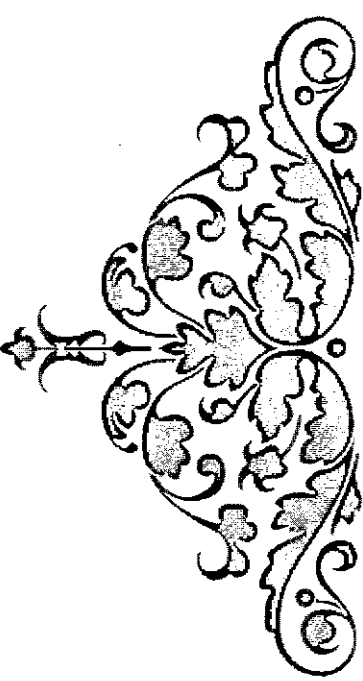
موقعیت مساجد در بافت شهرهای ایرانی

مذهب یکی از مؤثرترین عوامل در ساخت اجتماعی، اقتصادی و کالبدی شهرهای ایران بوده و هست که در میان عناصر مذهبی مسجد مهمترین عنصر مذهبی در شکل‌گیری شهرهاست و به مثابه قلب شهر از نقش‌های گوناگونی برخوردار است. مسجد جامع به عنوان مهمترین مرکز دینی، اجتماعی و سیاسی در حیات شهری موجب شد که در بیشتر شهرهای بزرگ و مهم در کنار مهمترین راه درون‌شهری که اغلب به یک یا دو دروازه مهم شهر متصل بود و بازار نیز در داخل آن شکل می‌گرفت قرار گیرد و راسته‌های مهم تجاری و همچنین برخی از مراکز مهم آموزشی و گاه حکومتی در نزدیکی مسجد جامع واقع شود (سلطان زاده، ۱۳۷۴: ۱۸).

مسجد همیشه در مرکز بازار قرار نداشته و گاه بازار برای اینکه خود را به مسجد جامع یا مکان متبرکه نزدیک کند حالت قوسی شکل به خود گرفته و باز مجدداً به سمت دروازه‌های شهر امتداد می‌یافته است. این وضعیت به ویژه در مورد بازارهای خطی صادق است حتی گاهی مسجد در درون بازار به همراه آن پا می‌گرفته لیکن در اکثر موارد در شهرهای اسلامی مساجد در جوار بازار وجود داشته و همواره عامل استقرار بازار در مجاور خود بوده است در نتیجه مساجد در مکان‌یابی بازارها نقش مهمی داشته‌اند (رجبی، ۱۳۸۶: ۶۸-۶۹). بنابراین مساجد چه در کانون و مرکز اصلی شهر چه در مراکز محلات در پیوند تنگاتنگ با دیگر عناصر عمده شهری به ویژه بازار قرار داشته و در نحوه شکل‌گیری و ترتیب قرارگیری اصناف در بازار نقش مهمی را ایفا کرده است (رجبی، ۱۳۸۶: ۹۶).

مسجد-محله‌ای

مسجدها از لحاظ کارکرد انوع گوناگونی دارند و هر یک از آنها از خصوصیت کالبدی ویژه‌ای برخوردار

می باشد به گونه ای که فضای ورودی هر کدام با خصوصیات کارکردی آن متناسب است. مسجد = محله ای از جمله مساجدی است که حوزه کارکردی آن یک محله را در بر می گیرد. بسیاری از این مساجد در مرکز محله یا کنار راه های اصلی آن قرار دارد. و برای سهولت دسترسی همه مردم شهر به مسجد برای برگزاری نمازهای جماعت متناسب با وسعت و جمعیت محله ساخته شده است. کارکرد شهری برخی از این گونه مساجد به صورتی است که از محدوده یک محله فراتر می رفت و یک ناحیه بزرگ شهری را شامل می شد. این گونه مساجد علاوه بر کارکرد دینی محل تجمع مردم محله در هنگام برگزاری بسیاری از مراسم اجتماعی، فعالیت های آموزشی و غیره بوده است (سلطان زاده، ۱۳۷۴: ۱۶).

مساجد معروف شهر آمل

۱. مسجد و مدرسه جامع آمل

مسجد جامع آمل در مجاورت بازار چهارسوق جنب تکیه مشائی قرار دارد. بنای مسجد و مناره آجری آن به نقوش و گچ بری های زیبایی مزین است که می توان آن را نماد و عنصر اصلی مسجد به شمار آورد. در واقع این مسجد دارای دو مسجد بزرگ و کوچک و ۲۰ حجره برای طلاب بوده است (علامه، ۱۳۲۸: ۸-۹ مهجوری، ۱۳۴۵: ۳۴۷). مسجد شبیه به آملی تاتار بود و در میان آن حوضی از سنگ قرار داشت (ملگونف، ۱۳۷۶: ۱۲۸) که در حال حاضر اثری از آن نیست. دو سنگ نبشته از جنس مرمر به ابعاد ۶۰×۷۰ سانتی متر با خطی خوش و انشایی ادیبانه در مدخل این مسجد بر دیوار نصب است. این دو فرمان که در واقع یک فرمان است در سال ۱۱۰۵ قمری از شاه سلطان حسین صفوی خطاب به وزیران و داروغگان مازندران است (علامه، ۱۳۲۸: ۸-۹ مهجوری، ۱۳۴۶: ۴، ب ۱: ۶۷). به نظر می رسد در آمل دو مسجد جامع بوده است. مسجد جامع آمل در عهد هارون الرشید به سال ۱۷۷ قمری ساخته شده که متولی آن ابراهیم بن عثمان بن نهبیک بوده است (ابن اسفندیار، ۱۳۴۶: ۷۲). اینکه آن مسجد همین مسجد جامع فعلی باشد یا نه جای بحث است. مرعشی بانی مسجد جامع آمل را عبدالله بن قحطیه می داند (مرعشی، ۱۳۶۳: ۱۶۱) در حالی که آملی، عثمان بن نهبیک را بانی این مسجد دانسته است (آملی، ۱۳۴۸: ۶۸).

۲. مسجد و مدرسه آقا عباس

این مسجد از بناهای قرن سیزدهم قمری است که در گاردگر محله، خیابان شهید مطهر، جنب راسته اصلی بازار قرار دارد. مهجوری در تاریخ مازندران از این مسجد به صورت مسجد و مدرسه آقا عباس یاد می کند (مهجوری، ۱۳۴۵: ۲۴۸). واقف و بانی آن آقا محمدشاهرخ و میرزا محمد پریشان می باشد (وقفنامه). کار ساخت این بنا در سال ۱۱۴۴ قمری توسط آقا عباس پسر میرزا محمد به اتمام رسید به همین دلیل مسجد به نام وی نامیده شده است (علامه، ۱۳۲۸: ۱۰).

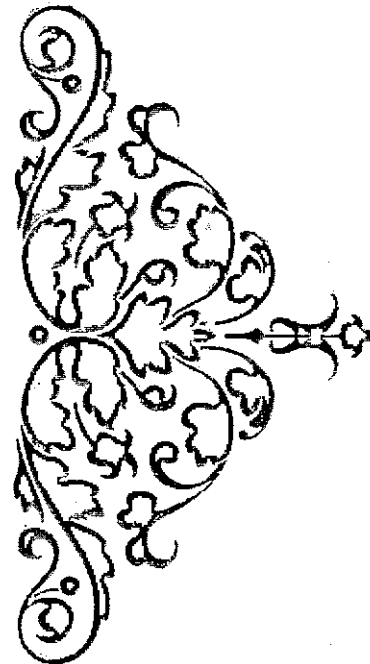
در حال حاضر نمای این مسجد آجر با اندود گچ است و سقف آن پوشش سفالی دارد و در نوسازی ها با ورق حلبی موج دار پوشیده شده است. ورودی آن به صورت هشتی و صحن آن مستطیل شکل است. شبستان اصلی مسجد در ضلع غربی و جنوبی حیاط قرار گرفته است و در دو ضلع شمالی و غربی آن رواق هایی در طبقات ایجاد شده است که موجب غنای فضایی و کالبدی حیاط مرکزی است. این شبستان با مصالح بومی (آجر و گچ) نوسازی شده و دارای شش ستون قطور آجری است (مشاوره روهرو، ۱۳۸۵: ۱۱۴-۱۱۵).

۳. مسجد و مدرسه هاشمی

این مسجد در راسته نمدمالان در شاهاندهشت محله واقع و به همت سادات شاهاندهشتی به سال ۱۲۵۲ ساخته شده است و ۱۳ حجره داشته که در برخی از آن ها طلاب علوم دینی به تحصیل مشغول بوده اند (علامه، ۱۳۲۸: ۱۰). اما بنا بر گفته ستوده مسجد قدیمی را خراب کرده بودند و مسجد نوساز نیمه تمامی به جای آن می ساختند (ستوده، ۱۳۶۶: ۴، ب ۱: ۶۰).

۴. مسجد امام حسن عسگری

این مسجد در گاشی محله، خیابان هادی زاده، میدانچه امام حسن عسگری واقع است و ده حجره تحتانی و فوقانی بدون طلاب داشته است. تاریخ بنای مسجد معلوم نیست. تصور می شود از وجوهات سهم امام حسن عسگری ساخته شده باشد و یا به قولی حسن بن علی ناصر کبیر آن را در قرن سوم قمری ساخته است (علامه،

۱۳۲۸: ۹). در ترجمه فارسی ملگونف بنای این مسجد به هارون الرشید نسبت داده شده است (ستوده، ۱۳۶۶، ج ۴، ب ۱: ۵۹).

۵. مسجد سبزه میدان

این مسجد ۲۱ باب حجره دارد که مرحوم غلامرضا آملی آن را در سال ۱۲۹۳ قمری ساخته است (علامه، ۱۳۲۸: ۱۱). در حال حاضر به مسجد آیت الله حسن زاده آملی معروف است.

۶. مسجد میرزا محمدعلی یا مسجد نیاکی

این مسجد در نیاکی محله، خیابان جوادی آملی، در شمال حسینه ارشاد واقع شده است. دیوار شمالی مسجد شامل چهار فیلیپاست که دو فیلیپای آن در دیوارهای شرقی و غربی قرار دارد. فواصل فیلیپاها را اتاق‌هایی تشکیل می‌دهد که پنجره‌های چوبی با خفنگهای جناقی دارد. دو فیلیپا به ابعاد ۱۱۰ سانتی‌متری در وسط مسجد در یک امتداد قرار دارد. این مسجد متصل به تکیه نیاکی است (ستوده، ۱۳۶۶، ج ۴، ب ۱: ۸۸). مهجوری از این مسجد به دو صورت کوچک و بزرگ یاد می‌کند (مهجوری، ۱۳۴۵: ۳۴۸). کتیبه‌ای بر روی محراب آن قرار دارد که به خط نستعلیق واقف و تاریخ وقف مسجد تکیه نیاکی بر آن حک شده است (ستوده، ۱۳۶۶، ج ۴، ب ۱: ۸۸-۸۹). که میرزا محمدعلی را واقف مسجد و تکیه نیاکی می‌داند در حالی که علامه محمدعلی را بانی مسجد کوچک می‌داند که آن را به سال ۱۲۵۵ قمری ساخته است و ابراهیم ایمانی را بانی مسجد بزرگ می‌داند که به نظارت جلیل نیاکی در سال ۱۳۱۰ شمسی بوده است (علامه، ۱۳۲۸: ۹).

معرفی مسجد حاج علی کوچک

این مسجد در شاهاندهشت محله رو به روی حمام اشرف با فاصله کمی از راسته بازار قرار داشت و هفت حجره داشت که در یکی از این حجره‌ها مکتب‌خانه‌ای دایر بوده است (علامه، ۱۳۲۸: ۹). در تقسیم‌بندی مسجدها از لحاظ کارکردی جز یکی از مساجد محله‌ای شهر آمل به شمار می‌رفت.

ستوده در این زمینه می‌نویسد: این مسجد شامل حیاطی مستطیل شکل است که سه طرف غربی، شمالی و جنوبی آن ساختمان دارد. شبستان مسجد در ضلع جنوبی حیاط است. در طول شبستان در وسط، هشت فیلیپای آجری است که روی آن‌ها را با گچ سفید کرده‌اند. بانی آن حاجی علی آملی بود که مسجد به نام وی نامیده می‌شد (ستوده، ۱۳۶۶، ج ۴، ب ۱: ۵۷-۵۸). مهجوری از این مسجد به صورت مسجد جامع حاج علی کوچک نام می‌برد (مهجوری، ۱۳۴۵: ۳۴۷).

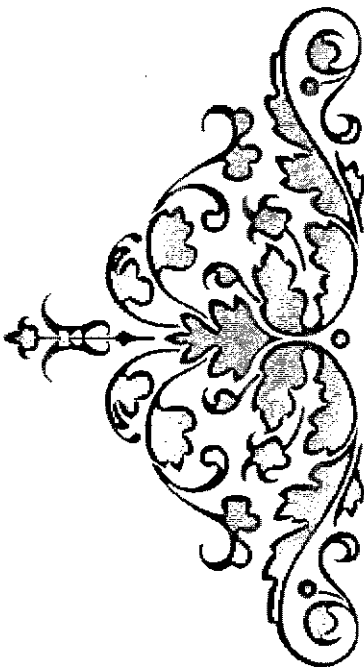
موقعیت کنونی مسجد حاج علی کوچک

در حال حاضر اثری از این مسجد نمانده و به طور کامل تخریب شده است. با توجه به این اسناد، قدیم‌ترین سندی که نشان‌دهنده وجود این مسجد در نزدیکی راسته بازار آمل بوده، مربوط به سال ۱۳۷۷ قمری است و آخرین سند موقوفه این مسجد مربوط به سال ۱۳۷۲ شمسی است.

موقعیت تکایا در بافت شهرهای ایرانی

تکیه در اصطلاح به خانقاه دروایش گفته می‌شد و در اواخر دوره زندیه و اوایل قاجاریه برای محل‌هایی که در آن مراسم عزیه برگزار می‌شد به کار می‌رفت و حسینه‌ها نیز به محل‌هایی اطلاق می‌شد که تنها برای روضه‌خوانی و احتمالاً سینه‌زنی مورد استفاده قرار می‌گرفت و اکثراً به صورت منازل مسکونی بودند. اغلب تکایا و حسینه‌های مهم ایران به صورت مرکز محله در طول بازارهای اصلی واقع شده‌اند (سلطان‌زاده، ۱۳۶۲: ۱۸۲-۱۸۳).

این گونه فضاهای شهری یکی از سمبل‌های همیاری و همبستگی محله‌ای بوده که به ویژه در ایام سوگواری مورد استفاده قرار می‌گرفت و به صورت فضاهای شهری - محله‌ای به ایفای نقش می‌پرداخته است (رجبی، ۱۳۸۶: ۱۰۰-۱۰۱). در برخی از شهرها فضاهای واقع در مراکز محله بسیار ساده و تنها شامل یک اتاق مستطیل شکل است مانند تکیه‌های شهر بابل در مرکز محله‌های قدیمی اما در همین شهر تعدادی حسینه نیز وجود دارد که در کنار راسته‌های اصلی قرار گرفته‌اند و طرح آن‌ها شبیه به طرح خانه‌های بزرگ و وسیع است (سلطان‌زاده، ۱۳۷۴: ۱۳۷۴).

۱۷). بنابراین با ساخته شدن یک فضای مذهبی در کنار یا نزدیک به مرکز محله در محلات بزرگ یا متوسط در شهرهای تاریخی از عنصر اصلی پدیدآورنده مرکز محله به شمار می‌رفت به گونه‌ای که نقش این مراکز مذهبی در مرکز محله چنان بود که در بافت قدیمی برخی از شهرهای تاریخی نام همه یا بعضی از مراکز محله‌ها تکیه یا حسینه بوده است (همان، ۱۹).

بنابراین حسینه‌ها یا در مرکز فیزیکی بازار قرار داشته یا در گوشه‌ای از محله‌ها قرار گرفته است. این موقعیت قرارگیری تکایا بیانگر این نکته مهم است که در شکل‌گیری موقعیت مرکز محله بیش از آن که تحت تأثیر قابلیت دسترسی نقاط مختلف باشد از سایر عوامل همچون موقعیت خاص توسعه تدریجی محلات و امکان دسترسی و نزدیکی به معبر اصلی تأثیر پذیرفته است (رجبی، ۱۳۸۶: ۱۰۲-۱۰۳).

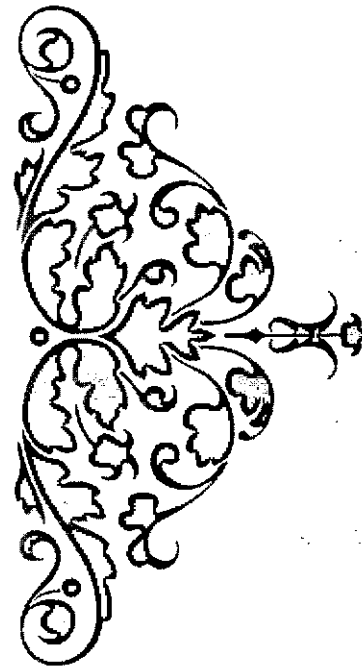
به کارگیری دو اصطلاح تکیه و حسینه در مناطق مختلف ایران به صورت یکسان رواج ندارد. به عنوان مثال در شهرهایی چون تهران، اصفهان، کرمان، کاشان، سمنان، آمل، بابل بیشتر از تکیه استفاده می‌شود و در شهرهایی مثل یزد و نایین، تفت و شیراز، اردبیل، خرمشهر و بندر لنگه و حسینه رایج می‌باشد. در برخی از حاشیه کویر همچون میند چون حسینه و تکیه عملکرد یک میدان را دارند به آنها میدان گفته می‌شود (همان، ۱۰۱).

ساختن حسینه‌ها نشان‌دهنده ایمان مذهبی، شخصیت اجتماعی و اتحاد صنفی است که در بین اقشار مختلف بازاریان وجود دارد (خیرآبادی، ۱۳۷۶: ۱۰۰). حسینه‌ها و تکایا در مناطق مرطوب معمولاً به صورت سرباز می‌باشند. با توجه به اینکه حسینه‌های سرپوشیده مهم‌ترین فضای سرپوشیده بازار تلقی می‌شد اغلب در هنگام برگزاری مراسم مذهبی و دیگر مناسبت‌های مشابه مورد استفاده زیادی قرار می‌گرفت.

معمولاً در تکایای داخل بازار موقعیت مسجد بسیار مهم است بدین معنا که یا در درون تکایا یا مسجد ساخته شده است (تکیه پایین تجریش) یا در بیرون ولی همجوار با آن (تکیه بالا تجریش) به عبارت دیگر حداقل یک مسجد در داخل یا در کنار همه تکایا وجود دارد (همان، ۱۰۳).

معرفی تکایای معروف شهر آمل

۱. تکیه آملی
این تکیه که در آملی محله یا پایین بازار قرار دارد در سال ۱۳۸۸ قمری به همت طایفه آملی ساخته شده است (علامه، ۱۳۲۸: ۹). متصل به تکیه امامزاده‌ای است به نام امامزاده جعفرین موسی مشهور به امامزاده معصوم (ستوده، ۱۳۶۶، ج ۴، ب ۱: ۵۷). در حال حاضر این تکیه به حسینه هدایت تغییر نام داده و متعلق به طایفه آملی است.
۲. تکیه رودگری
این تکیه در چاکسر (رودگر محله) قرار داشت که توسط طایفه رودگر ساخته شده بود (علامه، ۱۳۲۸: ۱۰).
۳. حسینه یا تکیه میربزرگ
این حسینه در حیاط مقبره میربزرگ قرار دارد که در سبزه میدان واقع شده است. پنج سقاخانه دارد، که به طایفه آملی تعلق داشته است (علامه، ۱۳۲۸: ۱۱).
۴. تکیه نیایکی
این تکیه با ۱۳ سقاخانه در نیایکی محله قرار دارد. تاریخ ساخت آن با تاریخ مسجد حاج علی کوچک یکی است. بانی آن عباسقلی خان سردار لاریجانی اسکی است (علامه، ۱۳۲۸: ۹). در حال حاضر این تکیه پس از نوسازی به حسینه ارشاد معروف شده است.
۵. حسینه نبوی
این حسینه در شاهاندشت محله در کوچه حسینه قرار دارد.
۶. حسینه امیری
این حسینه در راسته آقاعباس، مجاورت بازار نمدمالان (بازار هاشمی) قرار دارد.
۷. تکیه اسک یا اسکی
این تکیه در محله اسپی کلای آمل قرار دارد و در ۱۳۱۸ ق بنا شده است. ساختمان این تکیه توسط اداره فرهنگ تغییر یافت و دو طبقه مدرسه فرهنگ در آن احداث شد (علامه، ۱۳۲۸: ۱۲). از آثار قدیمی این تکیه

سکویی بلند است که جلو آن پنج ستون است. منبر تکیه سابق بر در این مکان قرار داشته است و محل معتبر تکیه محسوب می‌شد (ستوده ۱۳۶۶، ج ۴، ب ۱: ۱۰۳).

معرفی تکیه مشائی

این تکیه در مرکز مشائی محله در مجاورت مسجد جامع آمل قرار دارد. به وسیله طایفه مشائی‌ها ساخته شده است. به صورت دو طبقه است که طبقه زیرین آن دکان و فوقانی آن تکیه می‌باشد (علامه، ۱۳۲۸: ۹). نقش این عنصر مذهبی در مرکز مشائی محله چنان بود که این مرکز را به نام مشائی تکیه پیش می‌خواندند.

موقعیت کنونی تکیه مشائی

در حال حاضر این تکیه به حسینیه ابوصالح المهدی مشائی‌ها معروف است که در میدان مشائی (میدونی) - از گذرهای مهم بازار قدیم آمل - واقع شده است. از لحاظ کالبدی نیز در میدان مشائی رو به روی تکیه، حوضچه ای بود که به مرور زمان خراب شده است (وقفنامه).

تأثیر مؤسسات وقفی در پایداری بافت کالبدی شهرها

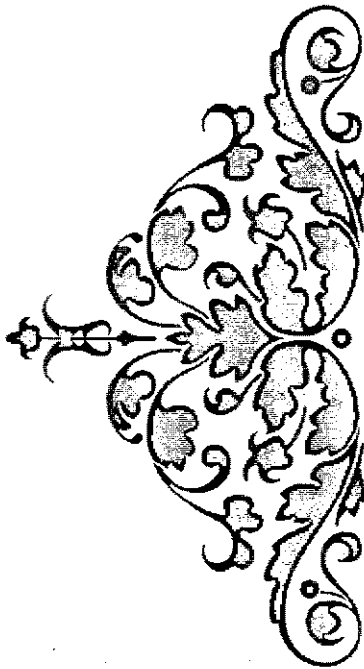
وقف یکی از ارزش‌های والای انسانی است که تحت تأثیر جهانی‌بینی دینی اسلامی نه تنها از نظر اجتماعی و اقتصادی کارکردهای بسیار مهمی در زندگی روزانه و فعالیت‌های شهری دارد بلکه از نظر کالبدی نیز نقش بسیار مؤثری در شکل‌دهی ساخت فضایی شهرهای دوره اسلامی به ویژه شهرهای ایران داشته است. این تأثیر به گونه‌ای است که اگر فضاهای عمومی و عام المنفعه که در ساخت شهرهای سنتی ایران - تقریباً بسیاری از آن‌ها موقوفه‌اند - حذف شود چیزی جز مجموعه پراکنده و گسسته از مسکن و دکانین تجاری و در کل فضاهای خصوصی باقی نمی‌ماند. از این رو از نظر کالبدی نقش وقف را می‌توان در ایجاد و احداث خردترین عناصر کالبدی شهر مانند مساجد و مدارس، حمام، آب انبارها، سقاخانه‌ها، روشنایی معابر و بازارچه‌ها تا شکل‌گیری و تولید کلان‌ترین فضاهای شهری مانند بازارها و مجموعه‌های وقفی مشاهده و پیگیری کرد (محمدی، ۱۳۷۹: ۶۹).

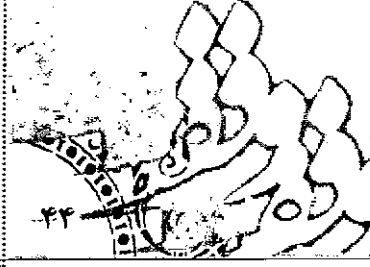
شهر آمل یکی از شهرهای سنتی ایران است که می‌توان تأثیر وقف را در سیمای فیزیکی و کالبدی آن مورد بررسی قرار داد. این شهر با ساختار کهن خود، بیشترین موقوفات را در استان مازندران به خود اختصاص داده است.

با توجه به اینکه ساختار اصلی شهر آمل در گذشته بر محور بازار آن قرار داشته، بسیاری از عناصر دینی و اقتصادی شهر در محله یا محلات بازار واقع شده است بر این اساس می‌توان موقوفات شهر آمل را به دو دسته تقسیم کرد: دسته اول موقوفاتی هستند که مستقیماً با سیمای فیزیکی و کالبدی شهر ارتباط دارد مانند مساجد، مدارس، مسکن انسانی، قسمتی از بازارهای شهر، حمام و... دسته دوم موقوفاتی هستند که مستقیماً جنبه عمرانی ندارند بلکه کمکی است به انسان‌های محروم جامعه مانند ایتم، معلولان، پیران، زمین‌گیران، مصارف خیریه، هزینه دانشمندان، دانشجویان و طلاب و... در واقع وقف، تمامی آنچه را که یک جامعه روستایی و شهری در بعد تأمین اجتماعی نیاز دارد شامل می‌شود (شفقی، ۱۳۷۶: ۳۷). از این رو در مناطقی که پدیده وقف گسترش یافته است چهره جغرافیایی آن مناطق به طور کلی دگرگون شده است.

ارزش اطلاعات موجود در شناسایی کالبد شهر آمل پیش از آتش‌سوزی شهر

با توجه به اینکه عموم بناهای مذهبی مانند مسجد - مدرسه، تکیه، حسینیه، بسیاری از بناهای عمومی مانند کاروانسرا، حمام، منازل مسکونی و... نهادهای اقتصادی مانند دکان‌ها و... با تکیه بر نهاد وقف ساخته شده است می‌توان گفت بررسی اسناد به دست آمده از این عناصر، موقعیت آن‌ها را در ساختار فضایی یک شهر در دوره‌های مختلف روشن ساخت و با توجه به اینکه نهاد وقف مطابق با احتیاجات آن دوره بوده است ما را در شناساندن وضعیت اجتماعی و اقتصادی آن شهر کمک شایانی می‌کند. از این رو مطالعه و بررسی وقفنامه‌های به دست آمده از شهر آمل می‌تواند بسیاری از مسائل شهری، تاریخی، اقتصادی و اجتماعی آن را قبل از این حادثه هولناک

روشن سازد.

در حادثه بزرگ ۱۳۳۵ قمری شهر آمل به همراه تمامی عناصر زیرساخت شهری ویران شد و شهر در دوره انتقالی حساسی قرار گرفت. بنابراین وقفنامه‌های به دست آمده از شهر آمل می‌تواند از این جنبه‌ها اهمیت بسیار داشته باشد: ۱. شناسایی بسیاری از عناصر کالبدی شهر در طی ادوار مختلف تاریخی؛ ۲. نقش وقف در برپایی و احیای مجدد شهر آمل؛ ۳. پایداری تأسیسات دینی و نقش آن در برپایی نهادهای اقتصادی (بازار)؛ ۴. بررسی وضعیت اجتماعی شهر آمل.

اهمیت مؤسسات وقفی در پایداری زندگی اجتماعی در شهر آمل

وقف یکی از احکام و اصول بسیار مهم در اسلام است که تأثیر بسیار سازنده‌ای در تشویق مردم به احداث بناهای مذهبی و عمومی داشته است. به گونه‌ای که واقف با ساختن یک بنای درون‌شهری آن را وقف می‌کرد و برای تأمین هزینه‌های آن موقوفه‌هایی در دیگر نقاط شهر، مزارع یا باغ‌هایی در آبادی‌های بیرون شهر اختصاص می‌داد. بر این اساس می‌توان گفت بناهای مهم مذهبی که به عنوان رقبه در نظر گرفته می‌شدند موقوفات بسیاری اعم از تجاری و غیر تجاری به آن‌ها اختصاص داده می‌شد که بر این اساس نقش مهمی در ساختار شهری ایفا می‌کردند.

با توجه به اسناد به دست آمده بیشترین موقوفه تجاری شهر آمل در محله یا محلات بازار واقع شده است و بسیاری از این موقوفه‌ها که به صورت دکان می‌باشد وقف عناصر مهم مذهبی بازار چون مسجد جامع و تکیه مشائی است. بنابراین می‌توان گفت یکی از عوامل تأثیرگذار در تداوم نهادهای دینی و اقتصادی بر ساختار کالبدی شهر آمل، وقف است. این شهر بیشترین موقوفات استان مازندران را به خود اختصاص داده است.

شایسته یادآوری است که یکی از عوامل مهم در برپایی شهر آمل بعد از آتش‌سوزی بزرگ ۱۳۳۵ قمری همین نهاد وقف باشد. با توجه به اینکه مهمترین ویژگی وقف حفظ و استمرار بناست می‌توان گفت این نهاد در تداوم تأسیسات دینی و اقتصادی آمل به ویژه بازار آن نقش بسزایی داشته است و می‌توان این احتمال را داد که اگر بسیاری از دکان‌ها و مساجد بازار وقفی نبوده‌اند بعد از این آتش‌سوزی بزرگ یا هر حادثه دیگری این بازار یا به عبارتی بخش مرکزی شهر در موقعیت قبلی خود شکل نمی‌گرفته است.

واقفان مسجد حاج علی کوچک

زکریا اعتضادی، زهراخانم، عذرا خاکپور، زینب رضایی.

واقفان تکیه مشائی

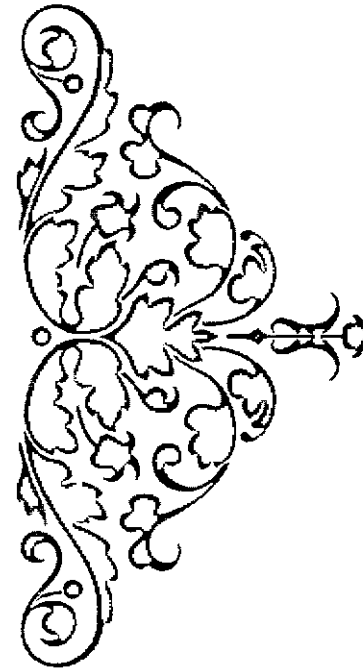
زهرا خانم والده مرحوم آقا غلامحسین مشائی، آقا محمدحسن مشائی، حاجی علی ثانی مشائی، حاجی علی ثانی، حاجی علی بزرگ مشائی، آقا محمدحسن مشائی، حاجی وشتاسب مشائی، حاجی هادی، حاجیه شهربانو خانم، حاج میرزا احمد مشائی، آقا عیسی مشائی، حاجی مهدی بزرگ مشائی، ابوالقاسم خان مشائی شراکت با حاج میرزا هادی نیکی، حاجی صالح مشائی، حاجیه بلور خانم واده جده حاجی علی ثانی مشائی، حاجی محمود، کربلائییه فاطمه خانم دختر آقا میرزا سلیمان مشائی، حاجی صالح مشائی.

موقوفات مسجد حاج علی کوچک

شش دانگ دکان، دو دانگ مشاع از کل شش دانگ یک قطعه ملک بیاض، شش دانگ یک باب خانه، یک دانگ مشاع از شش دانگ یک باب دکان، چهار دانگ مشاع از شش دانگ از اعیانی خانه و باغچه متصل به هم، پنج دانگ مشاع از شش دانگ یک باب خانه.

موقوفات تکیه مشائی

دکان، یک قطعه ملک بیاض، خانه، دکان، خانه و باغچه متصل به هم، خانه، دکان صباغی ۲۷، دکان ۹ روبه‌روی کوچه مسجد آقا عباس، دکان ۱ وصل به ۳، دکان ۹ وصل به سقاخانه، دکان زیر سقاخانه، دکان ۳ وصل به دکان ۴ وصل به حوضچه، دکان ۴ جنب حوضچه، پیش تکیه مشائی، دکان زیر تکیه مشائی، دکان ۴ جنب حوضچه،

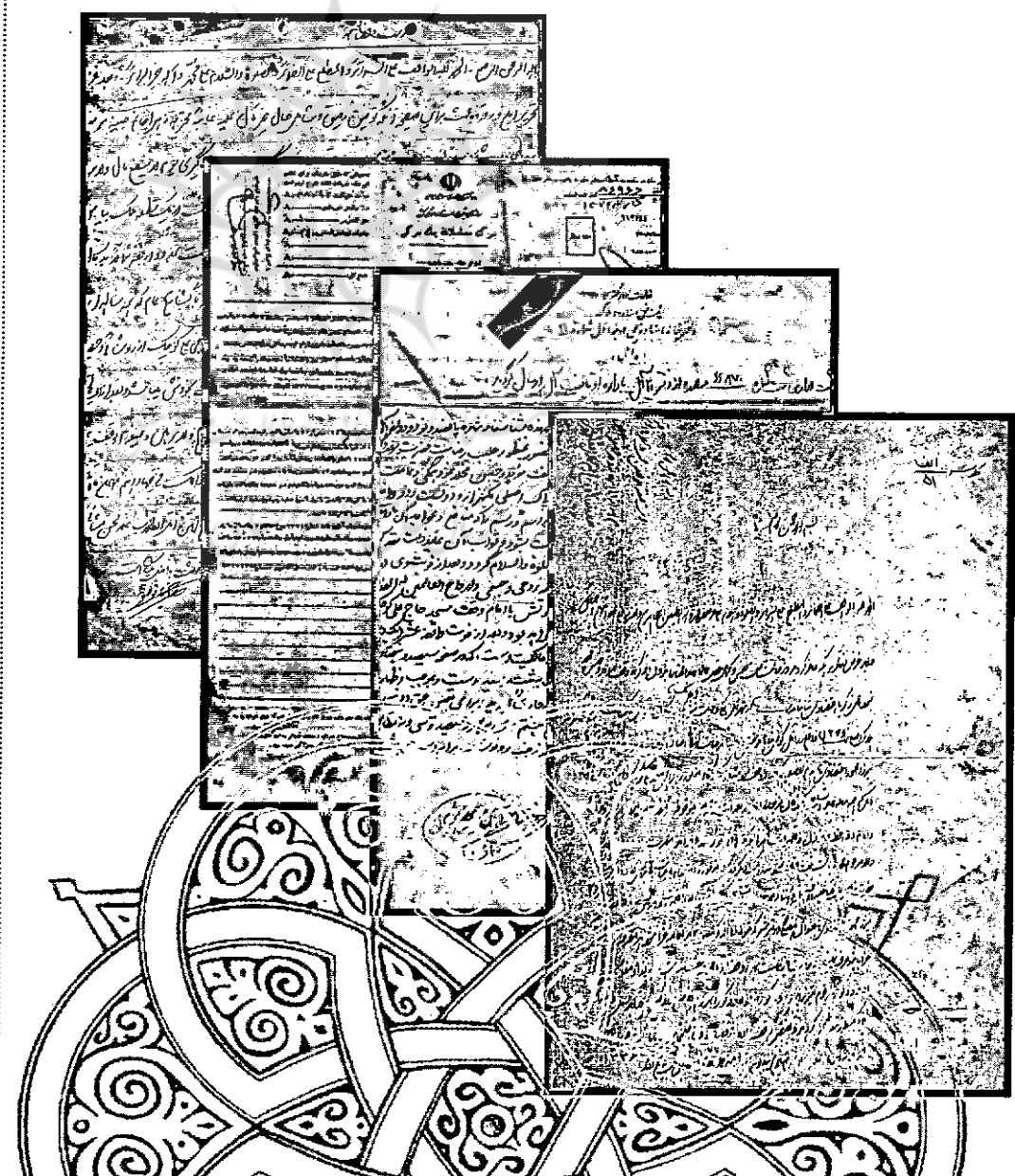
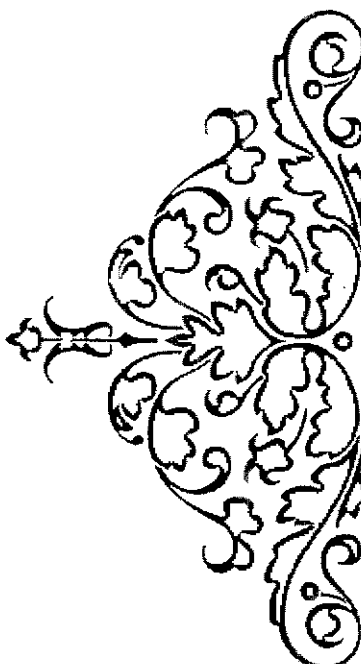

پیش تکیه مشائی، دکان ۳ وصل به دکان ۴ وصل به حوضچه، دکان ۸۵ جنب پیش تکیه اول بازار، دکان دهلیری کوچک وصل به دکان ۳، دکان ۳ مقابل پیش تکیه وصل به دکان مسجد آقا عباس، دکان ۱۰ وصل به ۳، دکان ۸۸ وصل ۸۹ جنب... نوراسته، دکان... وصل به ۷۸، مقابل درب مسجد جامع، دکان ۳۸ جنب درب تیمچه، دکان ۷۱ مقابل کوچه مسجد جامع، دکان ۸۶ وصل به دکان ۸۴، دکان ۲۶ مغازه بالا میدانچه، دکان ۲ مقابل پیش تکیه مشائی، دکان ۶۲ وصل به دکان ۶۴، دکان ۵۰ مقابل کوچه هراز، دکان سرقبری جلوی تیمچه، دو دانگ از کل شش دانگ مشاع، سه دانگ مشاع از شش دانگ، یک دانگ از شش دانگ، یک دانگ از شش دانگ حیاط واقع در سر حمام حاجی علی تقی مشائی، حمام مخروبه مردانه و زنانه در چاکسر.

وقف نامه مسجد حاج علی کوچک

استاد به دست آمده از این مسجد در ۴ سند جداگانه تنظیم شده که هر یک در یک برگ آمده است. قدیم ترین آن مربوط به سال ۱۳۷۷ قمری است و نزدیک ترین آن به سال ۱۳۷۲ شمسی است که مشخص می کند این مسجد تا این سال بر جای بوده است.

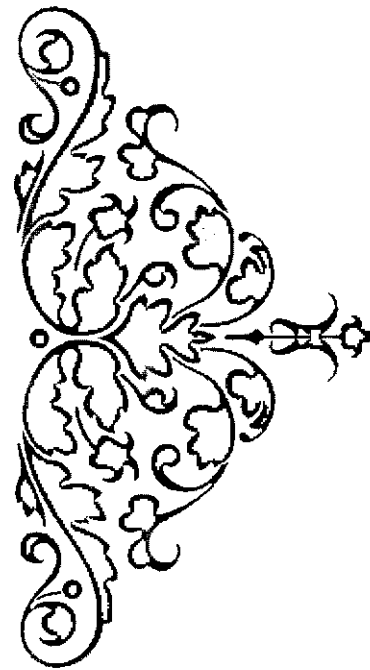

وقف نامه تکیه مشائی

با توجه به اینکه شهر آمل در آتش‌سوزی ۱۳۳۵ قمری به تل خاکستری تبدیل شد این تکیه نیز به همراه تمامی وقفنامه‌هایی که میزان موقوفه‌اش را مشخص می‌کرد از بین رفت. بنابراین در سال ۱۳۳۹ قمری به دستور عبدالحسین نوری، رئیس اداره معارف و اوقاف نور و کجور و لاریجان فهرستی از املاک و دکان‌های موقوفه این تکیه از سوی متولی آن فراهم شد تا در واقع این املاک وقفی با املاک ملکی اشتباه نشود. این اسناد در دو برگ تنظیم شده است که با مشخصات رونوشت ریز موقوفات مسجد و مدرسه جامع آمل در کلاسه آرشیو ۲۵۵ آمده است.

مشائی بزرگترین طایفه واقف در آمل

ساکنان شهر آمل را طایفه‌های متعددی تشکیل می‌دهد که یکی از آنها طایفه مشائی است چنان که گفته می‌شود این طایفه از مشاء دماوند به آمل آمده و بدین نام نامیده شده‌اند (علامه، ۱۳۲۸: ۱۷). تاریخ مهاجرتشان مشخص نیست. این طایفه خود را از نسل آقاشاهرخ و حاجی گشتاسب مشائی می‌دانند و تقسیم‌بندی تیره‌ای ندارند اما به دلیل نیازمندی به مراتع نمارستاق به آنجا مهاجرت می‌کنند و ماندگار می‌شوند به همین دلیل مردم دهات نمارستاق را مشائی می‌نامند که روستاهای نمار، سوار، شیخ محله، پلریه، دیوران، امره، عبدالمناف، فیس، سلور، پنجاب، ذرور، دره کنار، اطاق سرا، کرجالک، کلری و کنا را شامل می‌شود (ایاز، ۱۳۸۴: ۱۸۱). این طایفه قبل از ظهور سلسله قاجاریه از ثروتمندترین طایفه مقیم آمل بودند و املاک و مستغلات بسیاری داشتند که در دوره قاجار بسیاری از املاکشان بجز چند دهکده گرفته شد (علامه، ۱۳۲۸: ۱۷).

پیوست‌ها

الف. اسناد استنساخ شده از مسجد حاج علی کوچک

[سند شماره ۱]:

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الواقف علی الضمائر والمطلع علی السرائر والصلواة والسلام علی خیر خلقه محمد وآله الطیبین الطاهرین ولعنة الله علی اعدائهم اجمعین وبعد غرض از تحریر آنکه حاضر گردید در حالت صحت

نفس و کمال عقل عالماً عامداً مختاراً بدون الاکراه وقف مؤبد و حبس مخلد نمود آقای زکریا اعتضادی شناسنامه شماره... از شهر آمل همگی و تمامت شش دانگ یک باب دکان دارای پلاک شماره ۳ فرعی از پلاک اصلی ۱۲۴۶ واقع در آمل کوی شاهاندشتی را طلباً لمرضات الله تعالی اصالة و وصایه از طرف مرحوم والد خود آقا میرزا محمود اعتضادی‌ها بدین تفصیل که اصالة وقف نمود سه دانگ دکان مزبور را برای مسجد حاج علی کوچک واقع در پایین بازار آمل که همه ساله عایدات سه دانگ دکان مزبور را بعد از تعمیرات لازمه همین موقوفه در مصارف مسجد مسطور از حصیر و چراغ و امام و واعظ و موزن و تعمیرات هر نحوی که متولی آتی الذکر صلاح بدانند مصرف نمایند و وصایه از طرف والد مرحوم خود از بابت ثلث وقف نمود سه دانگ دیگر دکان مزبور را ابتغاء لمرضات الله تعالی برای تعزیه‌داری سید الشهداء حضرت خامس آل عبا علیه آلاف التحیه و... که همه ساله عایدات سه دانگ مزبور را بعد از تعمیرات لازمه عین موقوفه در منزل مرحوم میرزا محمود اعتضادی‌ها به عنوان هفتگی در هر شب که متولی آتی الذکر معین نماید اقامه عزا شود. هر مصرف که لازمه اقامه عزا باشد صرف نمایند و تولیت آن نسبت... وقف... خود واقف مسطور است و بعد از او مفوض به اصلح اولاد ذکور مرحوم میرزا محمود و ذکور از اولاد ذکور آن مرحوم الاصلح فالاصح نسل بعد نسل و صیغه الوقف به نحوی که مسطور شد جاری گردید و به قبض وقف داد. شد وصار وقفاً صحیحاً شرعياً ما یحیث لا یباع و لا یوهب فمن بذله بعد ما سمعه فانما اتمه علی الذین یدلونہ تاریخ بیستم جمادی الاولی ۱۳۷۷ مطابق بیست یکم آذر ۱۳۳۶.

[حاشیه بالا چپ]: بسم الله الرحمن الرحيم، اجريت صیغة الوقفين حسب ما سطر فی الورقة من البداية الی النهاية و قد وصل انقبض مفاد وقفنامه فی تاریخ بیستم جمادی الاولی ۱۳۷۷.

[حاشیه بالا راست]: کلاسه الف / ۵۱

[سند شماره ۲]:

[رو]نوشت وقفنامه

بسم الله الرحمن الرحيم - الحمد لله الواقف علی السرائر والمطلع علی الضمائر الصلوة والسلام علی محمد وآله خیر السرائر وبعد غرض از تحریر این ورقه و باعث بر این صفحه آنکه توفیق رفیق و شامل حال خیر مال علیه غائبه محترمه زهرا خانم حبیبه مرضیه مرحوم حاجی داداش آملی عیال مرحوم میرور، مشهدی اسدالله قصاب آملی گردید برای دست گیری «یوم لا ینفع مال و لا بنون» وقف مؤبد و حبس مخلد ملی نموده است. همگی و تمامت دو دانگ مشاع از کل شش دانگ از یک قطعه ملک بیاض متصرفی خود را که واقع است در پایین بازار آمل نزدیک به حمام اشرف که محدود است به حدود ازبعه شمالاً به دکان ابراهیم برفیانی آمل شرقاً وصل به معبر عام جنوباً به دکان مشهدی اسدالله قصاب غرباً به شارع عام که همه ساله از... این دو دانگ این ملک برداشته صرف تعمیرات لازمه مسجد مشهور به مسجد حاج علی کوچک از روشنایی و حصیر صرف سبز ماه صیام همان مسجد صرف نمایند و تولیت این وقف مادام حیوة واقف به خودش می‌باشد و بعد از ایشان دخترش حبیبه خاتون تولیت برقرار است نسلاً بعد نسل، بطناً بعد بطن به حیث لایباع و لایرهن و صیغه الوقف علی... شرع انور جاری و قبض و اقباض و تسلیم و تسلیم محضول موصول گردید و کان وقوع ذلک فی چهاردهم بهمن ماه قدیم یک هزار و سیصد و پنجاه و یک هجری قمری - ۱۳۵۱ قد جرت صیغه الوقف حسب سطر فی تاریخ المتن اقل الطلاب غلامحسن مشائی مهر حسن بن هاوی = به شماره ۲۶/۱۰/۱۴/۱۸۱ ثبت دفتر وقفنامهجات گردید... فرهنگ آمل - علامه ای = رونوشت با اصل یکسان است.

[امضا: ناخوانا]

[سند شماره ۳]:

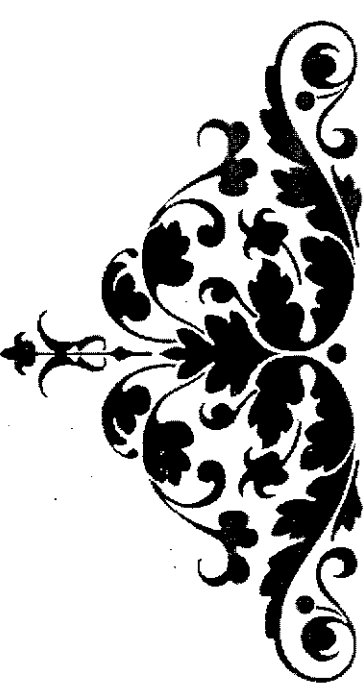
وزارت دادگستری

ثبت کل اسناد و املاک

دفترخانه اسناد رسمی درجه اول شماره ۲۱

«آمل»

رونوشت اداری ثبت شماره ۶۶۸۷۰ صادره از دفتر ۲۱ آمل به اداره اوقاف آمل ارسال گردید.

دفتر اسناد رسمی بیست و یک آمل، بانو زینب رضایی فرزند مرحوم حسین دارنده به شناسنامه شماره پانصد و نود و دو از آمل ساکنه آمل در خانه پلاک یک هزار و دویست و دو در دفتر حاضر گردید و بعد الحضور به منظور جلب رضایت حضرت پروردگار عزّ اسمه و خشنودی احمد مختار و ائمه اطهار سلام الله علیهم اجمعین وقف مؤبد و حبس مخلد نمود همگی و تمامت شش دانگ یک باب خانه پلاک شماره دو فرعی مفروز و مجزا شد. از پلاک اصلی یک هزار و دویست و دو واقع در محله پایین بازار در بخش یک شهر آمل با کافه توابع و متعلقات به هر اسم و رسم را که منافع و عواید آن مادام الحیوة مشار الیها صرف مطلق خیرات که به نظر واقفه صلاح است بشود و ثواب آن عاید ذات مقدس حضرت خامس آل عبا حسین ابن علی ابن ابیطالب علیها الصلوٰة و السلام گردد و بعد از فوت وی در مسجد حاج علی کوچک آمل به مصرف عزاداری حضرت ابا عبدالله روحی و جسمی و ارواح العالمین له الفداء برسد و تولیت وقف در حیات واقفه با مشار الیها و پس از فوتش با امام وقت مسجد حاج علی کوچک آمل خواهد بود تعیین موقع و نحوه اقامه عزاداری با متولی خواهد بود و بعد از فوت واقفه عیشر یک دهم عواید حق التولیه متولی است و حدود مورد وقف طبق سند مالکیت است که در صفحه سیصد و هفتاد و سه به شماره یک هزار و نهصد و نود و سه در دفتر جلد هجدهم دفتر املاک به ثبت رسیده است و به موجب اظهار واقفه ملک مورد وقف به قبض واقف داده شد و صیغه مربوط جاری گردید و برای تعیین حق الثبت بهای مورد وقف طبق سند مالکیت بیست هزار ریال است به تاریخ هشتم دی هزار و سیصد و سی و نه مطابق دهم رجب هزار و سیصد و هشتاد محل امضا نشانه سیبانه راست بانو زینب رونوشت برابر است با ثبت دفتر و صحت آن مورد تصدیق است.

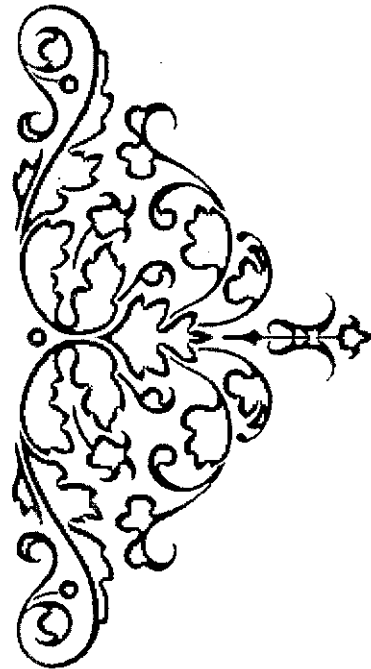
سردفتر ۲۱ آمل، [امضا:] ولائی

[مهر:]؛ [مهر:]

شماره ۶۰۷ ثبت دفتر وقفنامجات اوقاف آمل گردید. ۴۱/۴/۲۷

[سند شماره ۴:]

به یمن حلول ماه شعبان المعظم ماه ولادت باسعادت سرور آزادگان حضرت ابا عبدالله الحسین و نمونه فرزاندگی و جانباری حضرت ابولفضل عباس و اسوه صبر و مقاومت و عبادت چهارمین اختر فروزان برج امامت و ولایت حضرت سید الساجدین علی ابن الحسین امام زین العابدین سلام الله علیهم بالاخره خجسته میلاد بقیة الله الاعظم منجی عالم بشریت حضرت مهدی ابن حسن العسکری روحی و اروحا فداه خانم عذرا خاکپور فرزند مرحوم محمد به شناسنامه شماره ۱۸۲ از حوزه مرکزی آمل در... متولید ۱۳۰۰ شمسی ساکنه آمل پایین بازار، کوچه رجایی منزل شخصی به موجب این سند وقف مؤبد و حبس مخلد نمود همگی و تمامت پنج دانگ مشاع از شش دانگ یک باب خانه پلاک ۱۰۵۹ اصلی واقع در آملی محله آمل به انضمام امتیاز برق و انشعاب آب منصوب در آن به حدود و حقوق مذکور در سند مالکیت شماره مسلسل ۲/۱۶۶۴۸۱ ثبت شد. ذیل شماره ۲۷۴ در صفحه ۶۲۱ دفتر جلد سوم دفتر املاک بخش مربوطه (بخش یک ثبت آمل) به انضمام یک دانگ مشاع از شش دانگ یک باب دکان پلاک ۱۱۹۸ اصلی واقع در پایین بازار بخش یک ثبت آمل دارای سند مالکیت شماره مسلسل ۶۱۹۴۶۳ ثبت شده ذیل شماره ۶۹۵۱ در صفحه ۷۷۴ دفتر جلد ۴۶ دفتر املاک بخش مربوطه و به انضمام چهار دانگ مشاع از شش دانگ اعیانی یک باب خانه و باغچه متصل به هم به مساحت ششصد و چهل و دو متر و چهل دسیمتر مربع پلاک ۱۲ فرعی از ۱۷۴ اصلی واقع در قریه کپین جز دهستان لیتکوه بخش ۱ حوزه ثبتی آمل دارای سند مالکیت شماره مسلسل ۰۰۸۴۶۶ ثبت شد. ذیل شماره ۷۷۷۴ در صفحه ۳۰۰ دفتر جلد ۴۹ دفتر املاک بخش مربوطه از هر یک با کافه توابع و متعلقات به هر اسم و رسم را که همه ساله در آمد پنج دانگ مشاع از شش دانگ یک باب خانه پلاک ۱۰۵۹ اصلی و یک دانگ مشاع از شش دانگ یک باب دکان پلاک ۱۱۹۸ اصلی واقع است] در بخش یک آمل پس از کسر هزینه تعمیرات ملک مورد وقف در ایام ماه مبارک رمضان و دهه اول محرم الحرام صرف اقامه عزاداری برای مولی الموحدین حضرت علی بن ابیطالب و حضرت ابا عبدالله الحسین سلام الله علیهم در مسجد هدایت (مسجد حاج علی کوچک سابق) آمل و در آمد حاصله از چهار دانگ مشاع از شش دانگ پلاک ۱۲ فرعی از ۱۷۴ اصلی بخش ۹

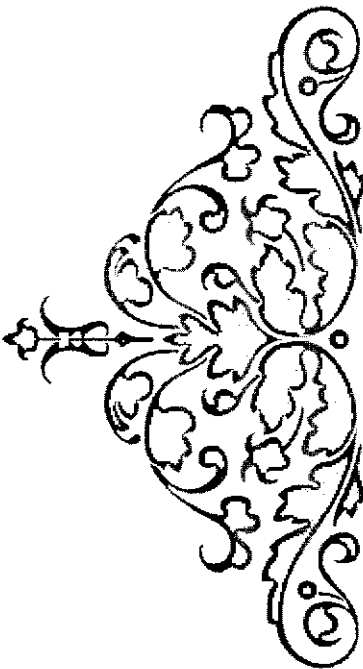
ثبت آمل پس از کسر هزینه تعمیرات ملک مرقوم در حسینیه و تکیه واقع در قریه کین در ایام فوق الذکر به مصرف برسد رقبات موقوفه پس از قبض و اقباض که شرط تحقق وقف است به تصرف وقف در آمد تولید رقبات مذکور مادام العمر به بانوی نامبرده مفوض و مرجوع به خودش می باشد و بعد از درگذشت مشار الیها به عهد عالم متقی محل و سه نفر از معتمدین محل می باشد مورد وقف به ثبت رسید و منافع آن قبلاً به کسی واگذار نشده است در تنظیم این سند به سه فقره پاسخ استعلام به شماره های ۲۱۴۰۲ و ۲۱۴۰۳ و ۲۱۴۸۵ مورخ هجدهم دی ماه سال جاری ثبت اسناد آمل و نامه شماره ۹۳۹۱ مورخ هشتم دی ماه سال جاری و شماره ۹۴۲۴ مورخ یازدهم دی ماه سال جاری سر ممیزی مالیاتی شماره ۱۳ اداره دارایی آمل و نامه شماره ۵۸۶۰۵/۳ و ۵۸۶۰۷/۳ امسال جاری شهرداری آمل و نامه شماره ۶۰۲۹ دی ماه سال جاری دفتر شعبه اول دادگاه حقوقی ۲ آمل توجه گردد بر اساس نامه های یادشده دارایی ارزش معاملاتی رقبات مورد وقف جمعاً به مبلغ یک میلیون و دویست و نود و سه هزار و سی و شش ریال اعلام گردید که حق الثبت متعلقه از مبلغ مذکور ۳۸۷۹۲ ریال شماره ۳۳۹۴۲ به حساب ۶۷۷۲ ثبت نزد بانک ملی پرداخت شد و قبض حق التحریر شماره ۴۲۹۲۷۶۰ صادر و تسلیم گردید.

به تاریخ ۱۶ بهمن ماه ۱۳۷۲ شمسی مطابق با ۲۳ شعبان ۱۴۱۴ قمری، محل امضا.

اسناد استنساخ شده از تکیه مشائی

[سند شماره ۱]

بسم الله الرحمن الرحيم - غب الحمد و الصلوة آنکه مدارک راجع به املاک و دکاکین موقوفه حضرت خامس الائمه ارواحنا فداء در سنه حریق بزرگ آمل محروق واقع شده که واقفین آن اشراف و بزرگان از آقایان طایفه مشائی می باشند رفع... درجائهم در مصرف عواید و مال الاجاره املاک موقوفه مشروحه در ذیل السطور بعد از وضع تعمیرات لازمه باید صرف تعزیت داری آن بزرگوار شود و مکان اقامه عزاداری در تکیه واقع در آمل که متعلق به حضرات آقایان مشائی است و تولید و نظارت مرجوع شده بود به اصلح و ارشد و احسن اولاد واقف و در این اوان به تصویب و نظریات عموم آقایان از علما و تجار از طایفه مشائی تولید آن راجع است به جناب عمدة التجار و الاشراف مشهدی آقا محمدحسن خلف مرحوم میروور آقا عیسی مشائی که از نواده مرحوم خلدآشیان آقای ابوالقاسم مشائی است در هذه السنه... ۱۳۳۹. جناب مستطاب نتیجه العلماء و المجتهدین آقای آقامیرزا عبدالحسین نوری حضرت مستطاب حجة الاسلام و المسلمین آقای آقا حاج شیخ عبدالنبی النوری... ادام الله تعالی ظلّه علی رؤوس الاسلام از طرف وزارت جلیله به ریاست معارف و اوقاف آمل و لاریجان و نور و کجور منصوب گردید. از جناب متولی مرقوم مطالبه مدارک موقوفه را فرموده به جواب اظهار داشت وقف نامجاتی که از واقفین مرحومین بود تماماً در سنه حریق آمل محروق واقع شد فلذا تمامت املاک و موقوفات تکیه را با ضمیمه دکاکین موقوفه سرقیری به قرار مفصله در ذیل ثبت و درج نموده تا املاک موقوفات مشتبّه به املاک ملکی نشود و از حضور... اسلامیه آمل و لاریجان ادام الله تعالی... و نیز از آقایان مروجین شریعت محمدی (ص) و تجار و متدین از طایفه مشائی دامت اجلالهم معروض می دارد آنکه اطلاعات خود را به مراتب موقوفات و از متولی بودن آقای مشهدی آقا محمد حسن را به خطوط شریفه مرقوم و به ختام مبارکه مزین و مختوم فرمایند که در موقع حاجت حجت بوده... است باعث علو مقامات آن ذوات مقدسه خواهد شد فی ۱۴ شهر جمادی الثانی ۱۳۳۹ صورت املاک و دکاکین از موقوفات تکیه حضرات آقایان مشائی که عواید و منافع ملکی آنها بعد از وضع تعمیرات راجع به تعزیت داری از قرار تفصیل است... من محال اهلمرستاق دو دانگ از کل شش دانگ مشاع واقف مرحوم الحاج حاجی صالح مشائی متولی فعلی آقا هدایت الله نواده آن مرحوم و آقا مهدی نواده آن مرحوم مصرف بعد از وضع تعمیرات تعزیت داری است قریه آبک سر سه دانگ مشاع از شش دانگ واقفه مرحومه حاجیه بلور خانم والده جده حاجی علی ثانی مشائی متولی فعلی جناب مشهدی آقا محمد حسن مشائی مصرف از قرار فوق قریه انصاری محله یک دانگ از شش دانگ واقف مرحوم آقا عیسی مشائی متولیان آقای آقا محمدتقی و مشهدی آقا محمد حسن خلفان آن مرحوم از قرار مذکور است رحمه الله علیه و علی والديه قریه انصاری محله یکدانگ از شش دانگ واقف مرحوم الحاج

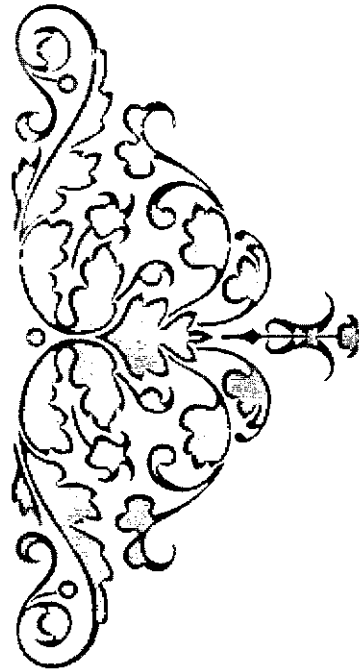

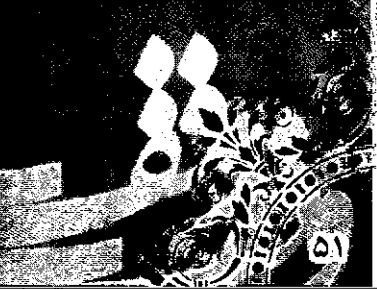

حاج هادی مشائی متولی آقای آقا یوسف نواده آن مرحوم مصرف از قرار مرقوم است. قریه انصاری محله یکدانگ از ششدانگ مشاع واقف مرحوم آقا حاجی محمود متولی آقا میرزا علی پسرزاده مرحوم واقف مصرف از قرار فوق دکان صباغی ۲۷ یکباب واقفه مرحومه زهرا خانم والده مرحوم آقا غلامحسین مشائی رحمه الله علیها متولی زاده آن مرحوم دکان ۹ روبه روی کوچه مسجد آقا عباس نیم باب واقف مرحوم آقا محمد حسن مشائی مصرف از قرار مزبور در فوق است دکان ۱ وصل ۳ فعلا مسکونی آقا محمدحسن مشائی یکدانگ و نیم واقف مرحوم حاجی علی ثانی مشائی دکان ۹ وصل سقاخانه یکباب واقف مرحوم حاجی علی ثانی دکان زیر سقاخانه واقف مرحوم حاج علی بزرگ مشائی یک باب دکان زیر تکیه آقایان مشائی چهار باب واقف مرحوم حاجی علی بزرگ مشائی مصرف از قرار مزبور در فوق است دکان ۴ یک باب جنب حوضچه پیش تکیه واقف مرحوم حاج علی ثانی مشائی طاب تراه، دکان ۳ وصل به دکان ۴ وصل به حوضچه واقف مرحوم حاجی علی ثانی یک باب دکان ۸۵ جنب پیش تکیه اول بازار یک باب واقف مرحوم حاج علی ثانی مشائی دکان دهلیزی کوچک وصل به دکان ۳ یکباب واقف مرحوم آقا محمدحسن مشائی مصرف از قرار مرقوم در فوق دکان ۳ مقابل پیش تکیه وصل به دکان مسجد آقا عباس واقف مرحوم حاجی وشتاسب مشائی دکان ۱۰ وصل به دکان ۳ یک باب واقف مرحوم حاجی وشتاسب دکان ۸۸ وصل ۸۹ جنب کوه نوراسته یک باب واقف مرحوم حاجی علی ثانی دکان... وصل ۷۸ یک باب مقابل درب مسجد جامع واقف مرحوم حاجی هادی متولی آقای یوسف نواده مرحوم واقف دکان ۳۸ جنب درب تیمچه یک باب واقفه مرحوم حاجیه شهربانو خانم متولی نواده مرحومه واقفه.

[سند شماره ۲]:

حمام مخروبه مردانه و زنانه در چاکسر شش دانگ وقف مرحوم حاجی صالح مشائی متولی نواده آن مرحوم به نظارت آقایان علما مشائی سلم الله تعالی شش دانگ حیاط مرحوم آقا میرزا سلیمان مشائی واقفه مرحوم کربلایه فاطمه خانم بنت مرحوم میرزا سلیمان مشائی متولی... تقبل الله من الواقفین و الناظرین... الله تعالی مع الائمه الطاهرین سلام الله علیهم اجمعین فی شهر جمادی الثانی ۱۳۳۹. صورت موقوفات راجع به تلاوت قرآن و سرقبری و فی سبیل الله دکان ۷۱ مقابل کوچه مسجد جامع یک باب واقف مرحوم حاجی علی بزرگ مشائی مادامی که ساخته باقی است کرایه تصیف دکان ۲۶ مغازه بالا میدانچه نیم باب واقف حاجی میرزا احمد مشائی است دکان ۲ مقابل پیش تکیه مشائی نیم باب واقف مرحوم آقا عیسی مشائی حسب الوصیه حضرت آقا میرزا محمد باقر مجتهد لاریجانی دامت افاضاته متولی اند دکان ۸۶ وصل به دکان ۸۴ یک باب واقف مرحوم الحاج حاجی وشتاسب مشائی غفره الله تعالی. دکان ۶۲ وصل به دکان ۶۴ واقف مرحوم آقا عیسا ساخته کربلای موسی مشائی مادامی که ساخته باقی است کرایه نصف متولی فعلی جناب آقای مطلق سلمه الله تعالی. دکان ۵۰ مقابل کوچه هزار یک باب واقف مرحوم حاجی مهدی بزرگ مشائی ساخته آقا علی اکبر مادامی که ساخته باقی است کرایه تصیف متولی فعلی سرکار آقای مطلق. دکان سرقبری مرحوم آقا ابوالقاسم خان مشائی جلوی تیمچه شراکت با جناب آقای حاج میرزاهادی نیکی که در چند سال است نظمی دکان مزبور را... زمینه وقف باقی است واقف مرحوم ابوالقاسم خان مشائی قد کان وقوع التحریر فی چهاردهم شهر جمادی الثانی سنه یک هزار سیصد و سی و نهم از هجرت... ۱۳۳۹. املاک و دکاکین موقوفه از قرار فوق صحیح است و متولی بودن آقایانی به حبس واقفین صحیح و معتبر است... ابوالقاسم المطلق المشائی فی شهر جمادی الثانی ۱۳۳۹ محل امهار لا اله الا الهت الملك الحق المبين عبد. ابوالقاسم... محمد مهدی معمار مشائی و انا المذنب الخاطی غلامحسن مشائی... احمد یا علی اکبر، علی، محمد تقی، محمدحسن، محمدبن محمود، حاجی آقا، لاتخف یا موسی... اسمعیل، یا ابوالقاسم حسن ابن آقا بزرگ توضیح به استثنای دکاکین واقفه در پیش تکیه حضرات آقایان مشائی که مکان تعزیت داری چه در زمستان و تابستان بخصوص به همان تکیه می باشد عواید مال الاجاره دکاکین دیگر که در ورقه متن مرقوم است به حبس واقفین متولیان مختارند که در تکیه مرقومه یا تکیه نمارستاق با خانه... که مجمع آقایان طایفه مشائی است اقامه عزاداری حضرت خامس الائمه نماید تاریخ متن ۱۳۳۹ محل مهر حسن بن... و محمد تقی جناب... میرزا جعفر خان صفر... موسی

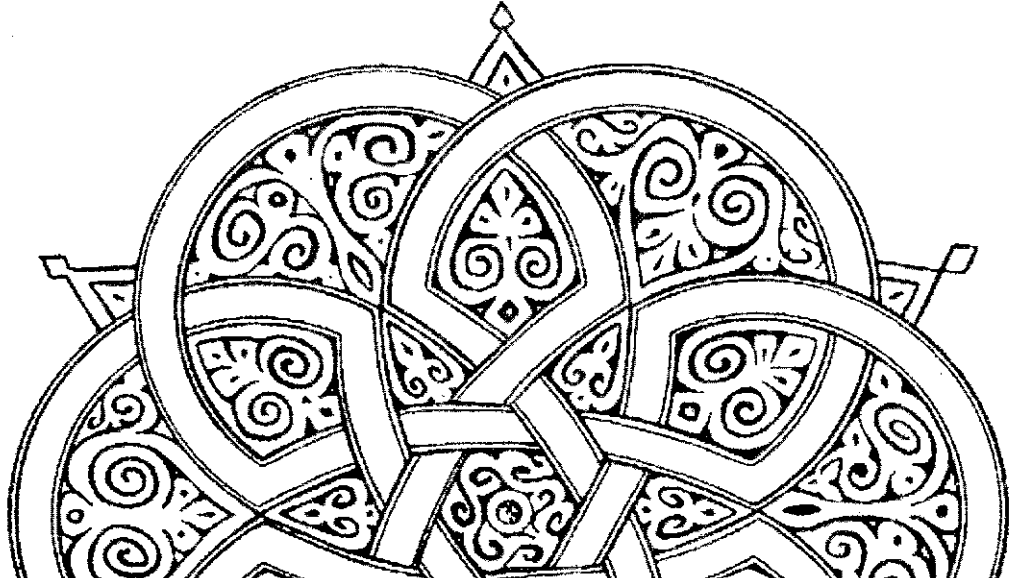

بسم الله تعالى مراتب مسطوره در املاك موقوفه و دكاكين مزبوره وقف متولى مزبور از طرف حكام شرع صحيح و واجب العمل انا المسكين الفاني محمدصادق لاريجاني غره رجب ۱۳۳۹ محل مهر محمدصادق، بسم الله و له الحمد مراتب مرقومه از املاك موقوفه و تعيين و تصديق علمای عظام و بزرگان طايفه مشائى، صحيح و واجب العمل مى باشد... فى غره رجب ال... سنه ۱۳۳۹ و انا الفاني محمدباقر لاريجاني، محل مهر محمد باقر بسم الله الرحمن الرحيم... فيه تاريخ جمادى الثانيه ۱۳۳۹ عبدالكريم لاريجاني، محل مهر عبدالكريم... خير الاسماء زير سطر حق و صواب لدى الاقل من الاول الى الآخر بلا شبهة و ارتياب ۳ شهر رجب الرجب من ۱۳۳۹ محل مهر عبده... محمد صابره بسم الله الرحمن الرحيم مذكور در اين ورقه صحيح و واجب العمل مى باشد كتبت هذه الكلمات فى ثانى شهر رجب من السنة المذكورة على نفسه، محل مهر، عبدالحسين الموسوى. سواد مطابق با اصل است، عباس طاهرى
سواد مطابق با اصلى است كه اصل... نزد آقا محمد حسن مشائى است
[مهر:] دفتر اداره معارف و اوقاف آمل - نور - لاريجان
ب. جداول

جدول ۱. فهرست موقوفات مسجد حاج على كوچك

ردیف	رقبه	محل وقوع رقبه	واقع	موقوفه	تعداد	سال	موارد مصرف
۱	مسجد حاج على كوچك	شاهاندرشت محله	زكريا اعتضادى	دكان	شش دانگ	۱۳۷۷ قمرى	مصارف مسجد حاج على كوچك از حصص، چراغ، امام، واعظ، مؤذن و تعمیرات و عزادارى امام حسين
۲	-	-	زهراخانم	يك قطعه ملك بياض	دو دانگ مشاع از كل شش دانگ	۱۳۵۱ قمرى	تعميرات لازم برای مسجد حاج على كوچك از روشنائى و حصر در ماه رمضان
۳	-	-	زينب رضايى	خانه	شش دانگ يك باب	۱۳۳۹ شمسى	عزادارى امام حسين
۴	-	-	عذرا خاكپور	دكان خانه و باغچه متصل به هم خانه	يك دانگ مشاع از شش دانگ يك باب چهار دانگ مشاع از شش دانگ از اعيانى پنج دانگ مشاع از شش دانگ يك باب خانه	۱۳۷۲ شمسى	عزادارى ر ماه رمضان و اول محرم الحرام - تعميرات و مصرف برای مستخدمين

جدول ۲. فهرست دکان‌های موقوفه تکیه مشائی

ردیف	رقبه	محل وقوع رقبه	واقف	موقوفات	تعداد	سال	موارد مصرف
۱	تکیه مشائی	مشائی محله	زهره خانم والده مرحوم آقا غلامحسین مشائی	دکان صباغی ۲۷	یک باب	۱۳۳۹ قمری	تعمیرات، تعزیت‌داری (عزاداری امام حسین ^(ع))
۲	-	-	آقا محمدحسن مشائی	دکان ۹ روبه‌روی کوچه مسجد آقا عباس	نیم باب	-	-
۳	-	-	حاجی علی ثانی مشائی	دکان ۱ وصل به ۳	یک دانگ و نیم	-	-
۴	-	-	حاجی علی ثانی	دکان ۹ وصل به سقاخانه	یک باب	-	-
۵	-	-	حاجی علی بزرگ مشائی	دکان زیر سقاخانه	یک باب	-	-
۶	-	-	-	دکان زیر تکیه مشائی	چهار باب	-	-
۷	-	-	حاجی علی ثانی مشائی	دکان ۴ جنب حوضچه، پیش تکیه مشائی	یک باب	-	-
۸	-	-	حاج علی ثانی	دکان ۳ وصل به دکان ۴ وصل به حوضچه	یک باب	-	-
۹	-	-	-	دکان ۸۵ جنب پیش تکیه اول بازار	یک باب	-	-
۱۰	-	-	آقا محمدحسن مشائی	دکان دهلیری کوچک وصل به دکان ۳	یک باب	-	-
۱۱	-	-	حاجی وشتاسب مشائی	دکان ۳ مقابل پیش تکیه وصل به دکان مسجد آقا عباس	یک باب	-	-
۱۲	-	-	-	دکان ۱۰ وصل به ۲	یک باب	-	-
۱۳	-	-	حاجی علی ثانی	دکان ۸۸ وصل ۸۹ جنب... نوراسته	یک باب	-	-
۱۴	-	-	حاجی هادی	دکان... وصل به ۷۸، مقابل درب مسجد جامع	یک باب	-	-
۱۵	-	-	حاجیه شهربانو خانم	دکان ۳۸ جنب درب تیمچه	یک باب	-	-
۱۶	-	-	حاجی علی بزرگ مشائی	دکان ۷۱ مقابل کوچه مسجد جامع	یک باب	-	تلاوت قرآن و سرقبری و فی سبیل الله
۱۷	-	-	حاج میرزا احمد مشائی	دکان ۲۶ مغازه بالامیدانچه	نیم باب	-	-
۱۸	-	-	آقا عیسی مشائی	دکان ۲ مقابل پیش تکیه مشائی	نیم باب	-	-
۱۹	-	-	حاجی وشتاسب مشائی	دکان ۸۶ وصل به دکان ۸۴	یک باب	-	-
۲۰	-	-	آقا عیسا	دکان ۶۲ وصل به دکان ۶۴	-	-	-
۲۱	-	-	حاجی مهدی بزرگ مشائی	دکان ۵۰ مقابل کوچه هراز	یک باب	-	-
۲۲	-	-	ابوالقاسم خان مشائی شراکت با حاج میرزا هادی نیکی	دکان سرقبری جلوی تیمچه	-	-	-

جدول ۳. فهرست املاک وقف شده بر تکیه مشائی

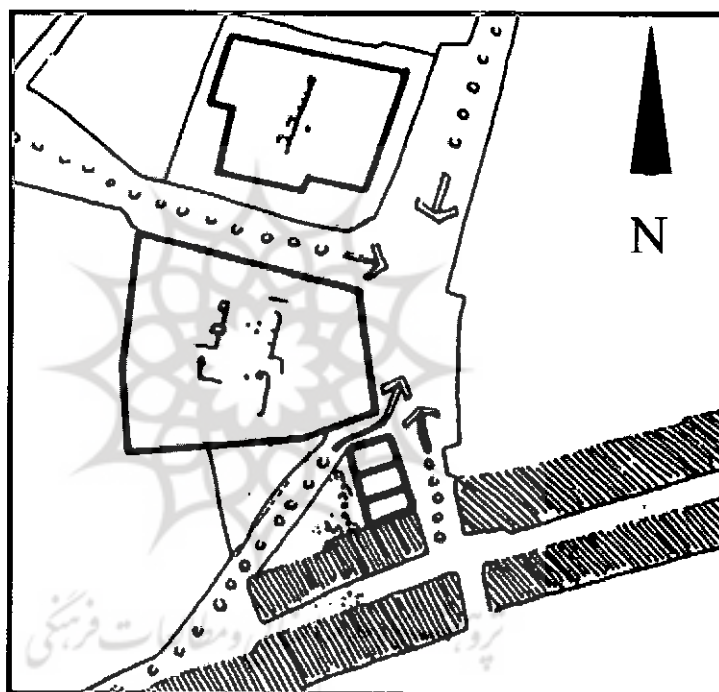
ردیف	رقبه	محل وقوع رقبه	واقف	موقوفات	تعداد	سال	موارد مصرف
۱	تکیه مشائی	مشائی محله	حاجی صالح مشائی	... من محال اهل مرستاق	دو دانگ از کل شش دانگ مشاع	۱۳۳۹ قمری	تعمیرات، تعزیت‌داری
۲	-	-	حاجیه بلور خانم واده جده حاجی علی ثانی مشائی	قریه آبک سر	سه دانگ مشاع از شش دانگ	-	-
۳	-	-	آقا عیسی مشائی	قریه انصاری محله	یک دانگ از شش دانگ	-	-
۴	-	-	حاج هادی مشائی	قریه انصاری محله	یک دانگ از شش دانگ	-	-
۵	-	-	حاجی محمود	قریه انصاری محله	یک دانگ از شش دانگ	-	-

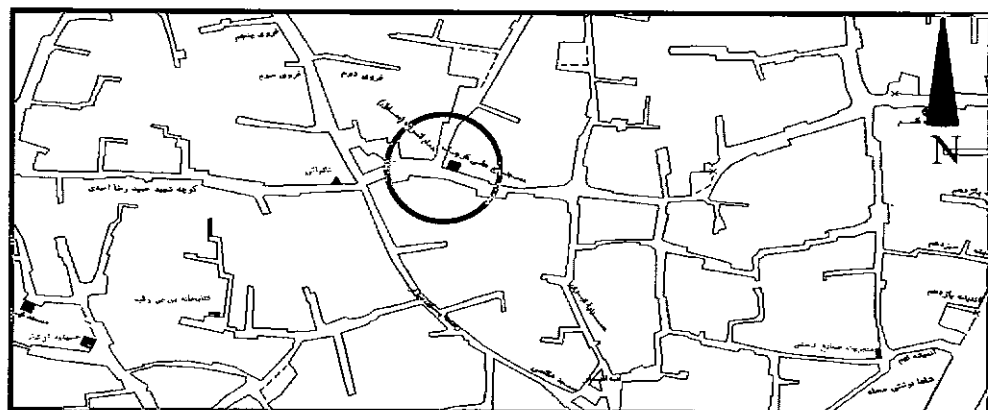
جدول ۴. فهرست حمام و حیاط وقف شده بر تکیه مشائی

ردیف	زقبه	محل وقوع	تأسیس	موقوفات	تعداد	سال	مراجه مصرف
۱	تکیه مشائی	مشائی محله	کربلائیة فاطمه خانم دختر آقا میرزا سلیمان مشائی	حیاط واقع در سرحمام حاجی علی نقی مشائی	یک دست	۱۳۳۵ قمری	تعمیرات، تزیینت‌داری (عزاداری امام حسین ^(ع))
۲	تکیه مشائی	مشائی محله	حاجی صالح مشائی	حمام مخروبه مردانه و زنانه در چاکسر		۱۳۳۹ قمری	-

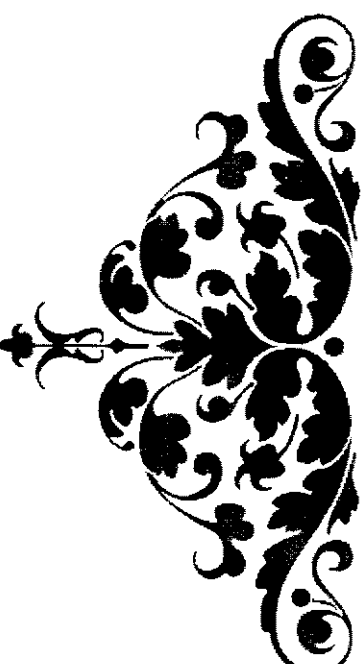
ج. نقشه و تصویر

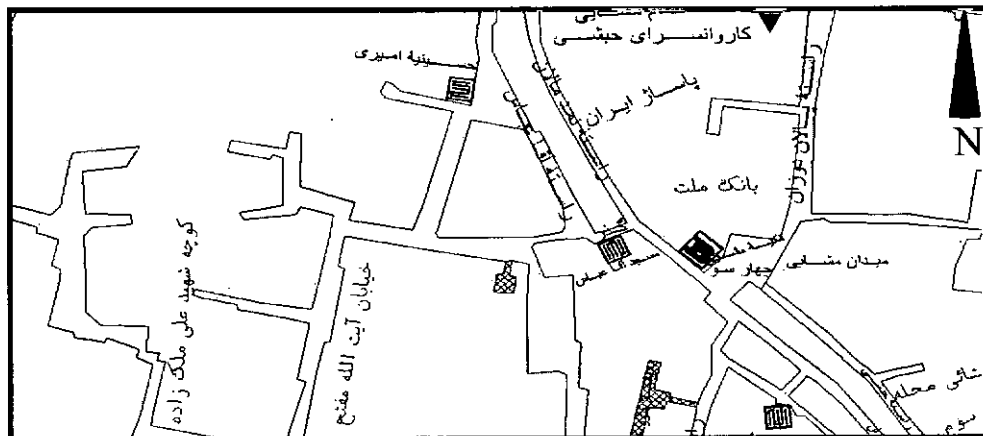

کروکی ۱. مرکز شاهاندهشت محله و موقعیت مسجد حاج علی کوچک (مأخذ: طرح ساماندهی بافت قدیم در بازار آمل، ۱۳۷۲، ج ۲، ۳۶-۸)

تصویر ۱. مسجد حاج علی کوچ (مأخذ: اداره شهرداری)

تصویر ۲. تکیه مشائی - مأخذ: اداره شهرداری

منابع

- ابن اسفندیار کاتب، بهاء‌الدین محمد بن حسن، ۱۳۶۶، تاریخ طبرستان، به تصحیح عباس اقبال - محمد رضائی، پدیده خاور. اثر چند تن از خاورشناسان فرانسوی، ۱۳۴۶، تمدن ایرانی، ترجمه عیسی بهنام، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- ابن حوقل، ابوالقاسم محمد، بیتا، صورة الارض، ترجمه جعفر شعار، بنیاد فرهنگ ایران.
- اصطخری، ابواسحاق ابراهیم، ۱۳۴۷، مسالک و ممالک، به کوشش ایرج افشار، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- اعتمادالسلطنه، محمدحسن خان، ۱۳۶۷، مرآت البلدان، تصحیح عبدالحسین نوائی - میرهاشم محدث، ج ۴، تهران، دانشگاه تهران.
- ایاز، محمود، ۱۳۸۴، فرهنگ عوام آمل، آمل.
- بیهقی، ابوالفضل بیهقی، ۱۳۷۸، تاریخ بیهقی، به اهتمام دکتر غنی و دکتر فیاض، ارغوان.
- بطروشفسکی، کارل یان و...، ۱۳۶۶، تاریخ اجتماعی اقتصادی ایران در دوره مغول، ترجمه یعقوب آژند، تهران، اطلاعات.
- خیرآبادی، مسعود، ۱۳۷۶، شهرهای ایران، ترجمه حسین حاتمی‌نژاد - عزت الله مافی، مشهد، نیکا.
- رجبی، آریتا، ۱۳۸۶، ریخت شناسی بازار، تهران، آگاه.
- ستوده، منوچهر، ۱۳۶۶، از آستارا تا استرآباد، مجلد چهارم، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- سعیدیان، عبدالحسین، ۱۳۷۹، شناخت شهرهای ایران، تهران، علم و زندگی.
- سلطان‌زاده، حسین، ۱۳۶۲، روند شکل‌گیری شهر و مراکز مذهبی در ایران، تهران، آگاه.
- سلطان‌زاده، حسین، ۱۳۷۴، ناین، شهر هزاره‌های تاریخی، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- سلطان‌زاده، حسین، ۱۳۶۵، مقدمه‌ای بر شهر و شهرنشینی در ایران، تهران، آبی.
- شفقی، سیروس، «وقف در اصفهان، پراکندگی جغرافیایی موقوفات و آثار اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی آن در اصفهان»، فصلنامه میراث جاویدان، شماره ۴۰۳، پاییز و زمستان ۱۳۷۶.
- علامه، صمصام‌الدین، ۱۳۲۸، یادگار فرهنگ آمل، تهران، تابان.
- مشاور رهرو، ۱۳۸۵، طرح حفاظت و مرمت بافت قدیم آمل.
- کیانی، محمدیوسف، شهرهای ایران، ج ۴، صحاف.
- محمدی، محمود، «تحلیل نقش متقابل وقف و شهرسازی، برنامه‌ریزی فضایی - کالبدی، راهبردی جدید در توسعه و بهره‌وری بهینه موقوفات»، فصلنامه میراث جاویدان، شماره ۳۰، سال هشتم، تابستان ۱۳۷۹.
- مرعشی، سیدظهیرالدین بن سید نصیرالدین، ۱۳۶۳، تاریخ طبرستان، رویان و مازندران، مقدمه از یعقوب آژند، گستره.
- مستوفی، حمدالله، بیتا، نزهة القلوب، به اهتمام و تصحیح گای لسترانج، تهران، دنیای کتاب.
- ملگونف، عزالدین، ۱۳۶۴، سفرنامه ملگونف به سواحل جنوبی دریای خزر، تکمیل و ترجمه مسعود گلزاری، تهران، دادجو.
- (مؤلف مجهول)، ۱۳۶۲، حدود العالم من المشرق الی المغرب، به کوشش دکتر منوچهر ستوده، تهران، طهوری.
- مهبجوری، اسماعیل، ۱۳۴۵، تاریخ مازندران، ساری، اثر.

